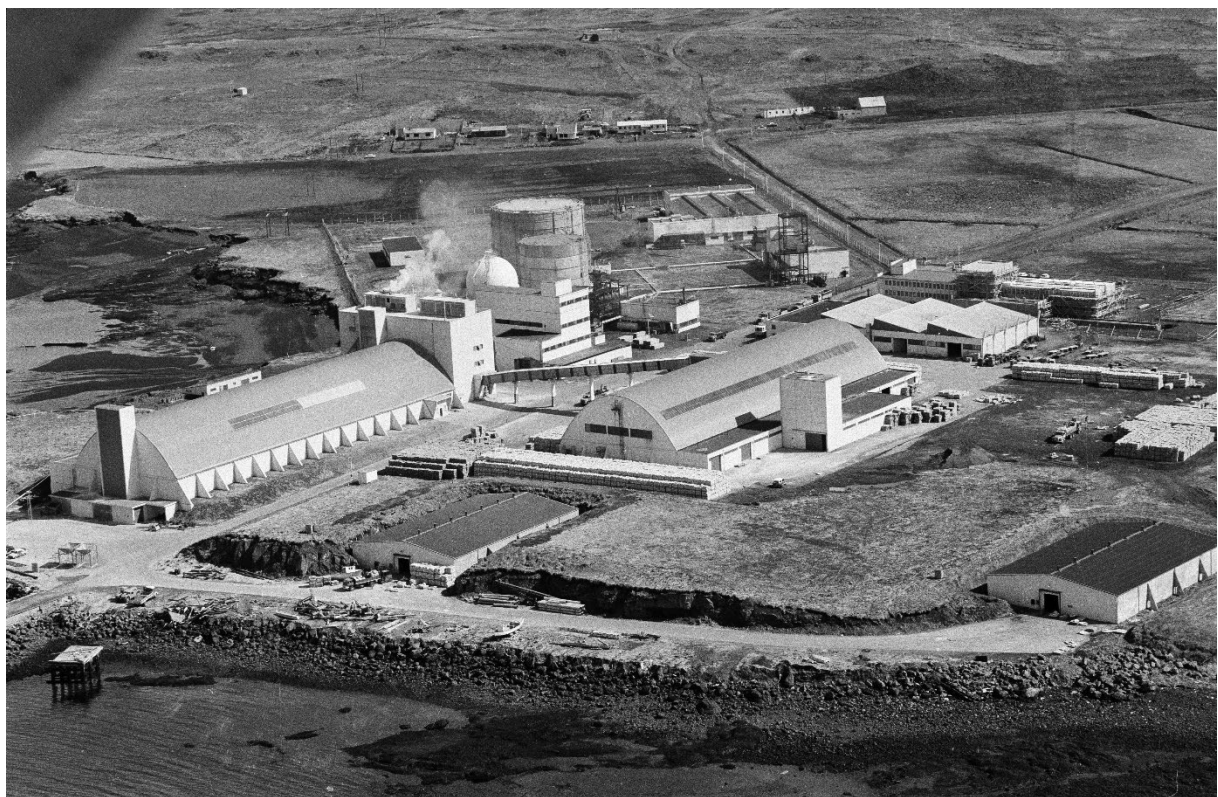

Gufunes - Samgöngutengingar

Fornleifaskrá

Anna Lísu Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir

Reykjavík 2021

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 233

Gufunes - Samgöngutengingar

Fornleifaskrá

Anna Lís Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir

Reykjavík 2021

Borgarsögusafn Reykjavíkur
Skýrsla nr. 233

Borgarsögusafn
Reykjavíkur

Unnið að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur.

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur.

Ábyrgðarmaður: María Karen Sigurðardóttir, deildarstjóri minjavörslu og rannsókna,
Borgarsögusafni Reykjavíkur.

© Borgarsögusafn Reykjavíkur

Anna Líska Guðmundsdóttir
Margrét Björk Magnúsdóttir

Mynd á forsíðu:

Áburðarverksmiðjan í Gufunesi árið 1981.

Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 ÁBU 005 002 2-4. Ljósmyndari: Gunnar V. Andrésson.

Borgarsögusafn Reykjavíkur

Skýrsla nr. 233

Reykjavík 2021

Öll réttindi áskilin.

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit	1
Formáli	3
1. Saga svæðisins.....	5
1.1 Staðhættir og örnefni	5
1.2 Jörðin Gufunes	7
1.3 Eiði	14
2. Almennt um verndun menningarminja.....	16
3. Tilgangur og aðferðafræði við skráningu fornleifa, mannvirkja og yngri minja.....	17
4. Fornleifaskrá og varðveislumat fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar.....	18
Gufunes 265-16 Gamli Gufunesvegurinn	20
Gufunes 265-28 Byssustæði.....	21
Gufunes 265-29 Skotgröf	22
Gufunes 265-30 Skotgröf	23
Gufunes 265-40 Stekkur.....	24
Gufunes 265-41 Stekkur.....	24
Gufunes 265-65 Skotgrafir	25
Gufunes 265-66 Skotgröf	26
Gufunes 265-67 Byssustæði og tvær skotgrafir	27
Gufunes 265-68 Vatnsgeymir.....	28
Gufunes 265-69 Útihús	29
Gufunes 265-70 Útihús	29
Gufunes 265-71 Túngarður	29
Gufunes 265-72 Gata.....	30
Eiði 267-8 Túngarður, landamerki	31
Eiði 267- 49 Tóft við Strandveg.....	33
Eiði 267-51 Tóft og gerði.....	34
Eiði 267-66 Tvær skotgrafir	34
4.2 Varðveislumat fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar	35
Fornleifar á skráningarsvæðinu	35
Yngri minjar á skráningarsvæðinu	35
Herminjar á skráningarsvæðinu.....	35
Menningarmerkingar, tillögur	36
6. Heimildaskrá	36
Óprentaðar / Óútgefnar heimildir	36
Prentaðar / Útgefnar heimildir.....	36
Rafrænar heimildir / Vefsíður / Gagnagrunnar	37

Viðauki 1	38
Minjatafla fyrir deiliskipulagssvæðið	38
Viðauki 2	39
Minjakort fyrir deiliskipulagssvæðið	39

Formáli

Hér fer á eftir skráning fornleifa, mannvirkja og yngri minja á því deiliskipulagssvæði sem nefnt hefur verið „Gufunes - samgöngutengingar“ og liggur á milli Strandveg og nýrrar byggðar í Gufunesi, sjá afmörkun svæðisins á mynd 1.¹ Fornleifaskráningin er unnin að beiðni Umhverfis- og skipulagssviðs Reykjavíkur vegna deiliskipulagsgerðar.

Skráningin er unnin eftir kröfum Minjastofnunar Íslands um skráningu fornleifa fyrir gerð deiliskipulags í samræmi við ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012 og reglum um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda.² Minjastofnun úthlutar skráningaraðilum verkefnanúmeri og hefur þessi skráning hlotið númerið **2704**. Vettvangsrannsókn fór fram 24. og 28. júní 2021.

Borgarsögusafn Reykjavíkur, áður Minjasafn Reykjavíkur, hefur um árábil gert fornleifaskráningar samkvæmt ákvæðum um skráningu menningarminja í **lögum um menningarminjar nr. 80/2012** sem tóku gildi 1. janúar 2013. Fjallað er um skráningu vegna skipulags í 16. gr. þar sem segir að skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skuli fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi og að skráning skuli „ætíð fara fram á vettvangi“ áður en deiliskipulag er afgreitt og áður en gefið er út leyfi til framkvæmda.

Fornleifaskráning er fornleifarannsókn án jarðrasks sem felst í heimilda- og vettvangskonnnun á minjum á tilteknu svæði, lýsingu á staðhættum og ástandi og gerð minjanna, mati á aldri þeirra, hlutverki og tegund, ásamt varðveislumati. Fornleifaskráning aflar þannig aukinnar þekkingar á fornleifum og er í raun skilyrði þess að hægt sé að vinna markvisst að varðveislu fornleifa.

Október 2021
María Karen Sigurðardóttir
deildarstjóri minjavörslu og rannsókna
Borgarsögusafni Reykjavíkur

¹ Gufunes - samgöngutengingar. Skipulagslýsing fyrir deiliskipulag vegna nýrra samgöngutenginga úr Gufunesinu upp á Strandveg í Grafarvogi. Dagsett 19. mars 2021. Umhverfis- og skipulagssvið.

² Minjastofnun Íslands: Skráningarstaðlar fornleifa, 2013. Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda nr. 620/2019.

1. Saga svæðisins

Hér fer á eftir umfjöllun um deiliskipulagssvæði sem nefnt er „Gufunes - samgöngutengingar“.³ Fyrirhugaðar eru nýjar samgöngutengingar við nýlegt skipulagssvæði í Gufunesi, áfanga 1, bæði aksturs- og stígatengingar við Strandveg. „Deiliskipulagssvæðið liggur á milli Strandvegur/ Rimahverfis og nýrrar byggðar í Gufunesi, auk grænna svæða og strandarinnar til norðurs,“⁴ sjá afmörkun á mynd 1.

Mynd 1. Afmörkun á deiliskipulagssvæðinu Gufunes - samgöngutengingar.

1.1 Staðhættir og örnefni

Landsvæðið sem núverandi borgarland Reykjavíkur nær yfir skiptist á öldum áður upp í jarðir lögbýla. Það landsvæði sem nú er til umfjöllunar tilheyrði jörðunum Gufunesi og Eiði, að stærstum hluta Gufunesi en morð austasti parturinn Eiði, en nafn jarðarinnar dregið af eiði norðaustan við bæinn sem tengir Geldinganes við land og fór í kaf þegar flæddi að.

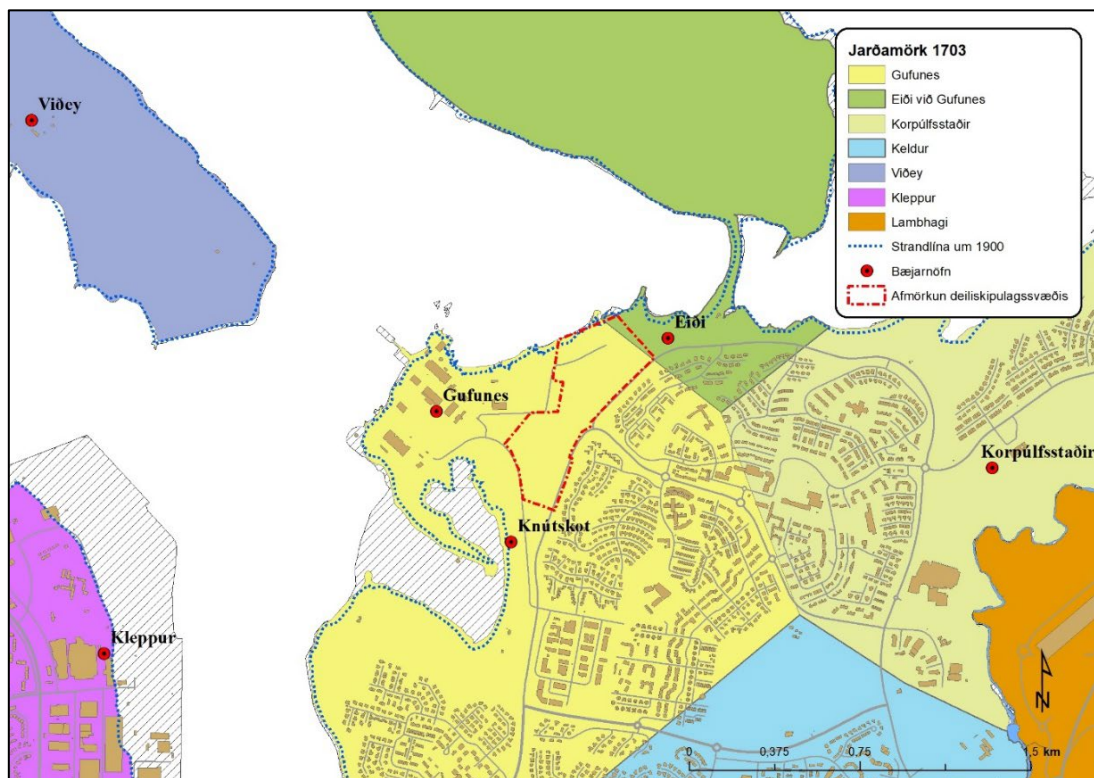
Á skráningarsvæðinu eru tveir malarhjallar með lágum grjóthólum. Annar, sá hærri, liggur eftir úttektarsvæðinu með Strandveginum norðan frá *Klapparnefi* við sjó til suðusúðvesturs með lágum grjóthólum. Vestan undir nokkrum þeirra eru ummerki eftir herasetuna, skotgrafir og byssustæði. Hinn liggur neðan og vestan við hjallann frá bæjarstæði Eiðis til suðvesturs að nýlegri blokk við Gufunesveg 11. Við strandlengjuna nyrst á svæðinu eru uppþyllingar og hafnarmannvirki á svæði sem hefur verið notað sem athafnasvæði síðastliðin fimmtíu ár. Syðst á svæðinu er sorpuppþylling. Á hærri hjallanum suður af bæjarstæði Eiðis er *Hallsteinsgarður*, með sextán höggmyndum úr áli eftir Hallstein Sigurðsson, sem nær að Gamla Gufunesveginum (265-16). Sunnan við hann er sorpuppþylling, neðan við hjallann að Gufunesvegi.

³ Gufunes - samgöngutengingar. Skipulagslýsing fyrir deiliskipulag vegna nýrra samgöngutenginga úr Gufunesinu upp á Strandveg í Grafarvogi. Dagsett 19. mars 2021. Umhverfis- og skipulagssvið.

⁴ Tillaga að deiliskipulagi. Gufunes – samgöngutengingar. Greinargerð dags. 24. júní 2020. Reykjavíkurborg. Verkis.

Mynd 2. Örnefni á jörðunum Gufunesi og Eiði á og við deiliskipulagssvæðið.

Mynd 3. Landamerki lögbýlanna eins og þau voru árið 1703. Skástrikuð svæði eru uppfyllingar.⁵ Þarna má líka sjá útlínur Gufunesgranda á milli Gufunesvogs og Lóns áður en svæðið var fyllt af sorpi.⁶

⁵ Samsett kort úr kortagrunni Landsupplýsingakerfis Reykjavíkur (LUKR) og Lögbýli í Rvk. 1703.

⁶ Einar S. Arnalds: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, bindi 4, bls. 6.

1.2 Jörðin Gufunes

Elstu heimildir um Gufunes er að finna í Landnámu, bæði í Hauksbók og Styrmissbók. Bækur þessar eru samhljóða um landnámsmanninn Ketil gufu Örlygsson, ætt hans og mægðir. Þó er Hauksbók fyllri um búsetu hans en þar segir: „Ketill ... kom út síð landnámatíðar; hann hafði verit í vestrvíking ... Ketill tók Rosmhvalanes; sat hann þar hinn fyrsta vetr at Gufuskálum, en um várit fór hann inn á Nes ok sat at Gufunesi annan vetr. ... Ketill fekk engan bústað á Nesjum, ok fór hann inn í Borgarfjörð at leita sér at bústað ok sat inn þriðja vetr á Gufuskálum við Gufá.“⁷ Fáar eða engar heimildir eru um Gufunes næstu aldirnar. Kirkja hefur verið sett í Gufunesi fyrir 1180 og helguð Maríu Guðsmóður því það ár er kirkjunni settur máldagi af Þorláki biskupi Þórhallssyni. Í máldaganum segir meðal annars:

„Mariu kirkia a gufunesi a xx c i lande oc kyr .ij. kross oc kluckur. silfr calec oc messo fot. tiolld vm hverfis. alltara klæpe .ij. Vatn ker. gloþa ker oc elldbera. slopp oc munnlogar .ij. lás oc kertta stikur .ij. Þar scal tíund heima oc af nio bæiom oc sva groptir. þar scal vera prestr oc syngia allar heimilis tíþir. ij. messor hvern dag vm langa fosto. messa hvern vigiliu dag. hvern dag vm jola fosto .ij. messor. nacqvern imbrodag a jola fosto. oc of haust. lysa fra mario messo vnz liþr paska vico.“⁸

Um 1230 er skrifað bréf um tolla og ítök Gufunesinga í Viðey, „... sem Snorri Illugason lagði aptr.“⁹ Jón Sigurðsson forseti ritaði ítarlegan inngang að bréfinu í Fornbréfasafninu. Þar segir hann að Ásgeir prestur Guðmundsson, sem var fóstri Illuga, föður Snorra, sem lagði aftur tollana, muni líklega hafa verið sá sem talinn var með helstu prestum í Sunnlendingafjórðungi árið 1143 en hann andaðist líklega um 1180. Jón segir að síra Ásgeir hafi án efa búið í Gufunesi, að minnsta kosti um hríð. Hann telur Ásgeir hafa á ofanverðri ævi sinni selt Illuga fóstursyni sínum Gufunes en eftir hans daga hafi erfingjar hans rift kaupunum.¹⁰ Máldagi kirkjunnar hér að ofan gæti því lýst gripum og eignum kirkjunnar á ofanverðum dögum síra Ásgeirs.

Í Sturlungu er getið um deilur þeirra Snorra Sturlusonar og Magnúsar Guðmundssonar biskupsefnis um arf eftir Jórunni ríku:

„Jórunn hin auðga hét kona, er bjó á Gufunesi. Atli hét maðr sá, er at búi var með henni. Þeir voru þrír bræður, Svartr og Eiríkr, synir Eyjólfss Óblauðssonar. Í þann tíma andaðist Jórunn ok átti engan erfingja, þann er skil væri at en hon var í þingi með Magnúsi, ok ætlaði hann sér fé hennar, en skipta frændum hennar til handa slíkt, sem honum sýndist. En er Snorri spurði þetta, sendi hann suður á nes Starkað Snorrason. En er hann kom sunnan, hafði hann með sér þann mann, er Koðrán hét, strák einn, ok kallaði Snorri þann erfingja Jórunnar, ok tók hann þat fémál af Koðráni.“¹¹

Var loks gerð sætt þeirra og var landið leyst til handa Atla. Í bréfinu um tolla og ítök Gufunesinga í Viðey, sem fyrr var getið segir að:

„... þá andaðist Asgeirr. oc tokv þav arf epter hann Olaf Þorvarðs son oc kona hans.“¹²

Jón Sigurðsson taldi ekki ólíklegt að sú kona hafi verið Jórunn ríka og hún hafi þá búið í Gufunesi um 1214 og andast um svipað leyti.¹³

Í sögu Árna biskups Þorlákssonar er getið Þormóðar í Gufunesi og konu hans Þóru Finnsdóttur frá Hömrum.¹⁴ Þau hjón hafa líklega verið fædd um aldamótin 1200 og búið í Gufunesi einhvern tíma fyrir miðbik þrettándu aldar. Í máldaga um veiði í Elliðaá frá því um 1235 er nefndur Þormóður Svartsson og mun hann líklega vera þessi Þormóður.¹⁵

⁷ Jakob Benediktsson: *Íslendingabók og Landnámabók*, bls. 166-167.

⁸ *Íslenzkt fornbréfasafn*, I. bindi, 1857-1950, bls. 269.

⁹ *Íslenzkt fornbréfasafn*, I. bindi, 1857-1950, bls. 496.

¹⁰ *Íslenzkt fornbréfasafn*, I. bindi, 1857-1950, bls. 496.

¹¹ *Sturlunga saga*, I. bindi, bls. 268-269.

¹² *Íslenzkt fornbréfasafn*, I. bindi, 1857-1950, bls. 497.

¹³ *Íslenzkt fornbréfasafn*, I. bindi, 1857-1950, bls. 497.

¹⁴ *Biskupasögur*, I. bindi, 1858.

¹⁵ *Íslenzkt fornbréfasafn*, I. bindi, bls. 511-513.

Lítið fer fyrir Gufunesi í heimildum fyrr en við siðaskipti. Þá er jörðin komin í konungseign og er hennar getið í fúgetareikningum á þessum tíma. Tvíbýli hefur verið í Gufunesi á árunum 1548-1553 en þá er ein leigukýr Bessastaðamanna hjá Lofti, ábúanda í Gufunesi og ein hjá Gissuri á sama stað.¹⁶

Mynd 4. Kort frá árinu 1909 sem sýnir staðsetningu bæjanna Gufunes, Eiðis og Knútskots. Götur sem lágu á milli bæjanna eru merktar með svörtum línunum en vagnavegir eru með tvöföldum línunum, eins og Mosfellssveitarvegur sem síðar verður Vesturlandsvegur.¹⁷

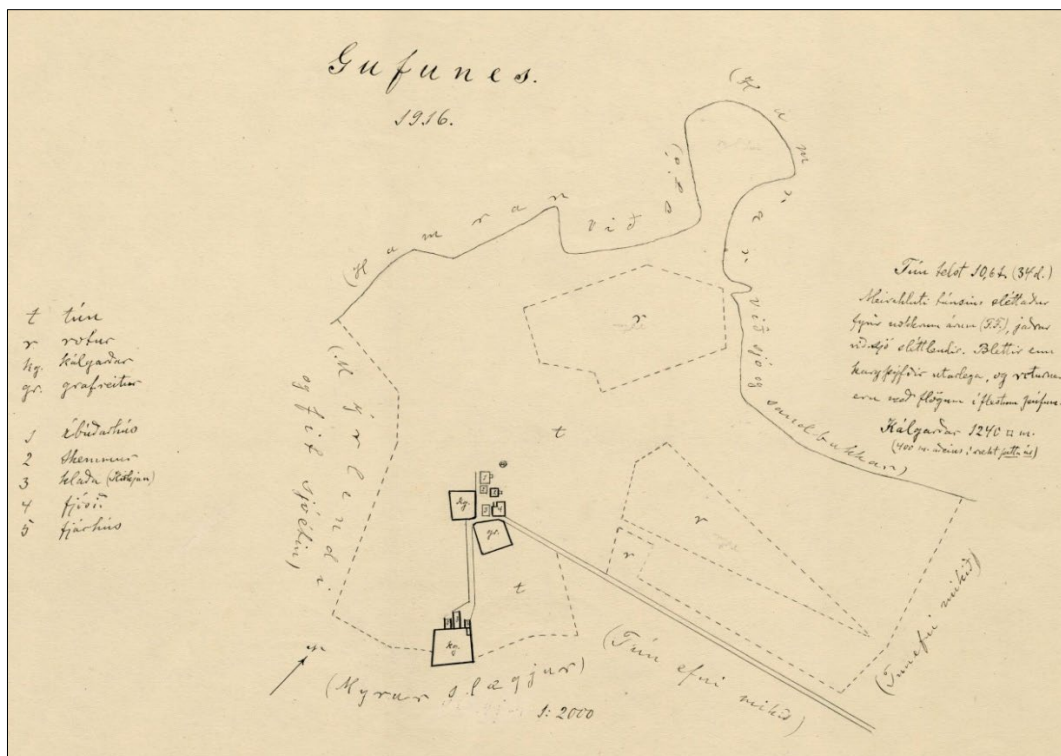
Kirkjunnar í Gufunesi er getið í Gíslamáldaga frá 1570 og síðar og gripir hennar og eignir taldar upp en þeim hafði fækkað mjög síðan fyrir siðaskipti.¹⁸ Í Jarðabókinni er Gufunes kirkjustaður og annexía frá Mosfelli. Sigurður lögréttumaður Högnason bjó þá á allri jörðinni. Landskuld jarðarinnar var að því er virðist níutíu álnir. „Kúgildi kirkjunnar voru tvö, hálfum leigum galt hann presti en hélt hinum helmingnum, en leigukúgildi var ekkert. Kvíkfénaður Sigurðar var tíu kýr, ein kvíga veturgömul, tíu ær með lömbum, einn sauður tvævetur, átta veturgamlir, tveir hestar, eitt hross og tveir folar tvævetra. Jörðin gat fódrað átta kýr, eitt ungneyti og tíu lömb, en heimilismenn voru átta. Hlunnindi bæði jarðar og kirkju voru góð.“¹⁹

¹⁶ Íslenzkt fornbréfasafn, XII. bindi, bls. 137.

¹⁷ Landmælingar Íslands: Herforingjaráðskort. Reykjavík 27 N.A. Generalstabens topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909.

¹⁸ Íslenzkt fornbréfasafn, XV. bindi, bls. 636.

¹⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. bindi, bls. 300-303.

Mynd 5. Túnakort var gert af Gufunesi árið 1916, þá var húsum á hlaðinu gefið númer frá 1 til 4. Vegurinn heim að bænum lá úr austri á sömu slóðum og gamli Gufunesvegurinn er nú.²⁰

Hjáleigur eru skráðar fjórar í Jarðabókinni. Fyrsta hjáleiga er nafnlaus, en þar bjó þá Jón Knútsson, hugsanlega er það Knútskot. Önnur er Brandskot, þar var ábúandi Guðbrandur Tómasson. Þriðja var Holkot, þar var ábúandi Jón Arason. Fjórða var Helguhjáleiga, þar voru ábúendur tveir, Helga Ólafsdóttir sem bjó á hálfri en Margrét Þorsteinsdóttir á hinum helmingnum.²¹ Ekki er vitað hvar þessar hjáleigur voru nákvæmlega, nema Knútskot, og hugsanlega Helguhjáleiga en þær voru aflagðar um 1847. Gufunesjörðin átti landamerki að Keldum, Korpúlfsstöðum og Eiði.

Í Jarðabók Árna og Páls er jörðin metin og henni lýst og kemur þar fram að engjar eru litlar eða engar og úthagi í lakasta lagi. Landþröng var þá mikil en laxveiði átti kirkja þriðja hvern dag í Korpúlfsstaðaá. Eggver var nokkurt í sjávarhólma (Fjósaklettum), auk þess voru sölva- og skelfiskfjara nokkur talin til kosta.²²

Árið 1752 var fluttur úr Viðey í Gufunes svonefndur spítali sem mun hafa verið nokkurs konar gamalmennahæli. Spítalinn var lagður niður 1793.²³ Í Jarðabók Johnsens er Knútskot eina hjáleiga jarðarinnar. Jörðin var seld skömmu fyrir 1800, en Bjarni Thorarensen skáld bjó í Gufunesi á árunum 1816-1833 er hann gegndi dómarastarfi í Landsyfirréttinum.

Kirkja var í Gufunesi frá 13. öld til 1886 en með landshöfðingjabréfi dagsettu 21. september 1886 voru Mosfells- og Gufunessóknir sameinaðar og ákveðið að reisa eina kirkju fyrir báðar sóknir að Lágafelli.²⁴ Staðsetning gömlu kirkjunnar glataðist með tímanum og var því skipulag um staðsetningu bygginga Áburðarverksmiðjunnar ekki gert með tilliti til legu kirkjugarðsins.²⁵ En á túnakorti frá árinu 1916 (mynd 5) er grafreitir (265-10) merktur inn sunnan við þáverandi bæ (265-1). Staðsetning gamla kirkjugarðsins kom svo í ljós 28. júní 1965 á öðrum stað en áætlað hafði verið, þegar unnið var við jarðvinnu í næsta nágrenni við grunn nýbyggingar. Framkvæmdir voru stöðvaðar

²⁰ Þjóðskjalasafn: Túnakort. Gufunes 1916.

²¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. bindi, bls. 300-303.

²² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 3. bindi, bls. 300-303.

²³ Jarðatal á Íslandi, bls. 96.

²⁴ Sveinn Nielsson: Prestatal og prófata á Íslandi. I. bindi, bls. 112.

²⁵ Jón Magnússon Stardal. Færsla á gamla kirkjugarðinum í Gufunesi 1968.

og þáverandi Þjóðminjavörður, Kristján Eldjárn, kom strax á staðinn ásamt biskupi og fleirum. Þremur árum síðar, eða í apríl 1968, tilkynnti svo biskup Íslands, Sigurbjörn Einarsson, að moldir garðsins yrðu fluttar, með ákveðnum skilyrðum. Í ágúst sama ár var hafist handa við að flytja beinin undir stjórn Jóns Magnússonar bónda og verkstjóra frá Stardal sem skrifaði skýrslu um framkvæmdina og lauk verkinu 3. október 1968.²⁶ Við uppgröftinn komu upp 768 mannabein eða höfuðkúpur. Beinin voru sett í 125 eins kassa og voru jarðsett í nýjum kirkjugarði sunnar í túninu, nema bein Páls Jónssonar sem flutt voru til vörslu á Þjóðminjasafnið. En undir lokfjöl einnar kistunnar lá silfurskjöldur áletraður „Páll Jónsson sýslumaður, Elliðavatni, settur sýslumaður Gullbringu- og Kjósarsýslu 1801-1803, dáiinn 1819.“ Kistuleifar, sem voru ekki annað en fjalabútar, voru láttnar fylgja kössunum og raðað á botninn undir þá.²⁷ Árið 1970 var nýi kirkjugarðurinn hlaðinn upp samkvæmt hönnun Reynis Vilhjálmssonar landslagsarkitekts, en Gísli B. Björnsson grafískur hönnuður og Sigurður Helgason steinsmiður önnuðust gerð og frágang á minnismerki.²⁸ Gamli kirkjugarðurinn, sem grafinn var upp, líktist ávölum hólma vestast við syðstu áburðarskemmurnar, 40 x 38 m að stærð og um 1,8-2 m á hæð, og var slétt móhelluklöpp undir.

Mynd 6. Unnið að uppgræfti á beinum í gamla grafreitnum (265-3) árið 1968. Hægra megin á myndinni sér í það hús sem er Geymsla 4 og er nú flokkunarstöð Íslenska gámafélagsins.²⁹

Í skjölum um þessa færslu á beinum koma engar upplýsingar fram um að kirkjan sem lögð var af 1886 hafi fundist við framkvæmdirnar, en altari úr henni hefur varðveist. Það barst að Úlfarsfelli eftir að kirkjan í Gufunesi var aflögð. Þar var það lengi notað sem búrskápur, þar til séra Hálfðán Helgason á Mosfelli rakst á það og flutti heim að Mosfelli og notaði það við hjónavígslur. Síðar var það flutt að Reykjalundi og gert upp og er notað þar við guðsþjónustur.

Túnakort var gert af jörðinni árið 1916. Tún töldust þá „... 10,6 h. (34d). Meirihluti túnsins sléttaður fyrir nokkrum árum (F. F.), jaðar við sjó sléttaður. Blettir eru kargaþýfðir utarlega, og roturnar [fúnir graslausir blettir] eru með flögum í flestum þúfum.“ Kálgarðar mældust þá 1240 m², en þá voru aðeins 400 m² í notkun það árið, mynd 4. Árið 1922 voru tún mæld upp aftur af Valtý Stefánssyni, vegna fyrirhugaðra skurða, mynd 7.

Bæjarsjóður keypti jörðina árið 1924, ásamt Eiði og Knútskoti. Landsími Íslands lét reisa fjarskiptastöð á Gufunesmelum, þegar verið var að koma á talsambandi við útlönd 1935. Síðustu

²⁶ Jón Magnússon Stardal. Færsla á gamla kirkjugarðinum í Gufunesi 1968.

²⁷ Jón Magnússon Stardal. Færsla á gamla kirkjugarðinum í Gufunesi 1968.

²⁸ Um Kirkjugarðinn í Gufunesi 15. september 1978. HF/ke Áburðarverksmiðja ríkisins.

²⁹ Ljósmyndari Kristján Eldjárn, mynd: Skg-3134, Gufunes, færsla beina 1968, Þjóðminjasafn Íslands.

Á hernámstímanum hafði herinn aðsetur í Gufunesi og reis þá braggahverfi norðvestan við bæinn, sjá mynd 8.

Mynd 8. Gufunes á hernámstímanum, hernaðarmannvirki voru norðvestur af fjárhúsunum.³²

Áburðarverksmiðja var byggð fyrir austan bæinn árið 1952.³³ Byggingarframkvæmdir við hana höfðu mikil áhrif á allt sem fyrir var. Flytja þurfti kirkjugarðinn og bærinn var byggður upp á nýjum stað 1954, eftir að verksmiðjan var komin í rekstur. Nýi bærinn stendur enn við fyrrum Gufunesvog en mun sunnar en sá gamli og þar er nú rekin frístundamiðstöðin Gufunesbær á vegum Reykjavíkurborgar. Hætt var að framleiða áburð í verksmiðjunni árið 2001 eftir öfluga sprengingu sem þá varð í efnaverksmiðjunni.³⁴ Í Gufunesvogi voru sorphaugar Reykjavíkur til langs tíma og var vogurinn þá fylltur upp með sorpi og hefur sú uppfylling breytt ásýnd umhverfisins mjög mikið.

³² Landmælingar Íslands: AMS loftmynd, 1946, Nr. 9/10007/2-1.

³³ Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi (A-G), bls. 185-186.

³⁴ *Morgunblaðið*, 3. 11.2001, bls. 6.

Mynd 9. Guðfunes um 1955, síðasti bærinn, útihús og braggi í forgrunni og Áburðarverksmiðjan í baksýn.³⁵

Mynd 10. Áburðarverksmiðjan í Guðfunesi 1966, gamli bærinn og útihúsin standa þá enn fyrir vestan verksmiðjuna.³⁶

³⁵Atli Magnússon: *Þorgeir í Guðfunesi*, bls. 64.

³⁶Ljósmynd, höf. ók. (PVB. Ábs 2002).

1.3 Eiði

Við Geldinganes stóð smábýlið Eiði austur af Gufunesi og norðvestur frá Korpúlfsstöðum. Nafnið er að sjálfsögðu dregið af rifinu sem tengir Geldinganes við land. Vestur af rifinu er *Eiðsvík*.³⁷

Um upphaf búskapar á jörðinni er lítið vitað, en í elstu rituðu heimildum um jörðina er hún orðin eign Viðeyjarklausturs. Í skrá um leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs frá árinu 1313 segir „...ij c leiga: ok helmingar sad: med landi kyr ok vj ær.“³⁸ Leigan var síðan sú sama árið 1395.³⁹

Eiði verður síðan eign konungs við siðaskiptin. Í fógetareikningum frá árunum 1547-52 koma fram leigugjöld jarðarinnar til konungs: „Jtem med Eijde ij legekiör.vj for. lansskyldt x öre. ij lege vj förenger smör dt. oc thenne landskyldt tog Morthen smedt ij sijt kop.“ Leigan er nánast eins öll árin.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir að jörðin sé konungsjörð. Ábúendur voru til helminga Ólafur Grímsson og Magnús Grímsson. Landskuld jarðarinnar var að því er virðist fjörutíu álnir. Leigukúgildi voru þrjú, eitt og hálf hjá hvorum. Kvikfénaður Ólafs voru fjórar kýr, einn kálfur og tveir hestar. Hjá Magnúsi þrjár kýr og eitt hross. Jörðin gat fóðrað sex kýr naumlega. Heimilismenn voru fimm hjá Ólafi og fjórir hjá Magnúsi.⁴⁰ Engar hjáleigur voru skráðar á jörðina. Hlunnindi jarðarinnar 1703 voru torfrista og stunga sem voru næstum eydd, mótorf næstum þrotið, fjörugrastekja lítil, rekavon nokkur, sölvaðfjara erfið, hrognkelsafjara nokkur, og marhálmur nokkur. Heimræði var árið um kring meðan fiskur gekk inn á sundin. Sjór braut tún jarðarinnar svo mikið að tjón var af, engjar voru engar, flæðihætt var fyrir sauðfé, vatnsból talið slæmt og vildi oft bregðast.⁴¹

Árið 1752 var fluttur úr Viðey í Gufunes spítali sem mun hafa verið nokkurs konar gamalmennahæli. Þá var Eiði lagt til spítalans, og þar haldið þeim skepnum sem konungsfálkar voru fóðraðir á. Spítalinn var lagður niður 1793.⁴²

Samkvæmt Jarðatali Johnsens frá 1846 var Eiði í einkaeign. Dýrleiki var metinn á rúm 16 hundruð, landskuld var 60 álnir og ábúandi einn leiguliði.⁴³

Um 1840 var jörðin seld með Geldinganesi, en hún hafði þá lengi fylgt Gufunesi og verið nytjuð þaðan. Árið 1924 keypti bæjarstjórnin Gufunes ásamt meðfylgjandi jörðum. Var það ekki síst til að koma í veg fyrir að upp risi togaraútgerð á landi í einkaeign rétt utan við mörk Reykjavíkur eins og þau voru þá, en hugmyndir höfðu verið uppi um slíkt. Árið 1926 sökk togarinn Íslendingur í Eiðsvík en honum hafði þá verið lagt þar. Í skipaskortinum í síðari heimstyrjöldinni, árið 1942, var í það ráðist að ná Íslendingi upp og tókst það. Var þá ærið fjölskrúðugt sædýralíf í skipsskrokknum. Íslendingur var síðan lagfærður og gerður út um skeið.⁴⁴

Á fyrri hluta 20. aldar efndi Sjálfstæðisflokkurinn árlega til útiskemmtunar á Eiði. Samgöngur við staðinn voru þá nær allar á sjó og voru Reykvíkingar fluttir á fjölda smábáta úr Reykjavíkurhöfn að Eiði, en þar var sjálfgerð bryggja frá náttúrunnar hendi.⁴⁵

³⁷ Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi, bls. 118.

³⁸ *Íslenzkt fornbréfasafn*: II. bindi, bls. 377.

³⁹ *Íslenzkt fornbréfasafn*: III. bindi, bls. 598.

⁴⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, 3. bindi, bls. 306-307.

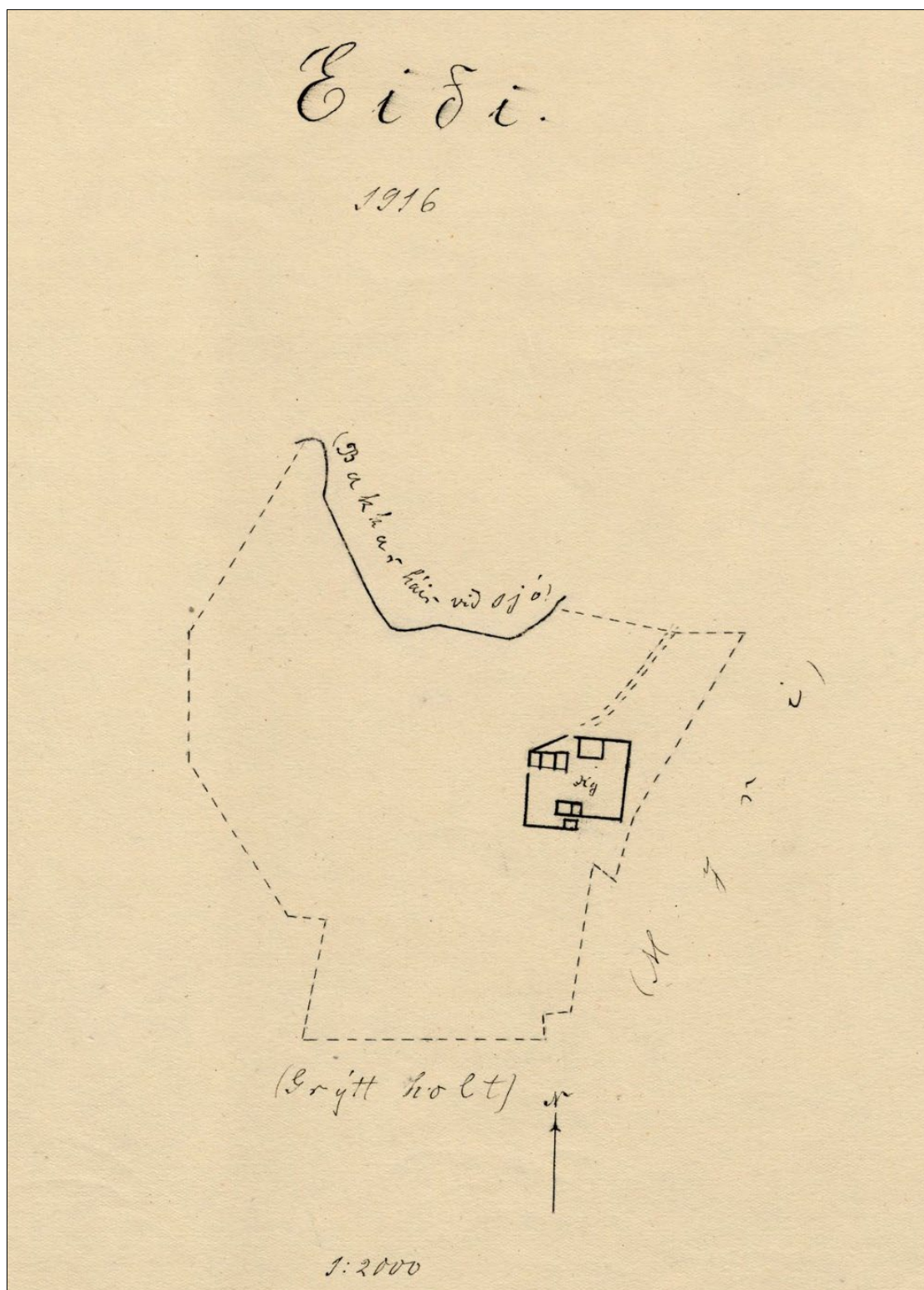
⁴¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, 3. bindi, bls. 306-307.

⁴² *Jarðatal á Íslandi*, bls. 96.

⁴³ *Jarðatal á Íslandi*, bls. 96.

⁴⁴ Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi, 118.

⁴⁵ Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*, 1. bindi, 118.

Mynd 11. Túnakort af Eiði gert 1916. Kortið sýnir staðsetningu húsa, auk þess tröð og tún.⁴⁶

Á síðari hluta 20. aldar var Geldinganes nýtt sem beutiland af hestamannafélaginu Fákí. Nú er það að gróa upp. Áður fyrr varð að gæta flóðs og fjöru til að komast út í nesið. Samhliða grjótnámi í neginu var lagður vegur eftir eiðinu þannig að fært er þangað óháð sjávarföllum.

⁴⁶ Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort. Eiði 1916.

2. Almennt um verndun menningarminja

Samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80/2012 fer mennta- og menningarmálaráðherra með yfirstjórn verndunar og vörslu menningarminja í landinu. Tilgangur laganna er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Lögin eiga jafnframt að tryggja eftir fönnum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi. Minjastofnun Íslands, sem er ríkisstofnun undir yfirstjórn ráðherra, annast framkvæmd laganna. Samkvæmt 16. gr. laganna skal skrá fornleifar, hús og mannvirki áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi.⁴⁷

Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lögin taka einnig til staða sem tengjast menningarsögu.

Um friðun og friðlýsingu er fjallað í 5. gr. laganna:

Friðun felur í sér sjálfkrafa verndun fornminja, húsa og mannvirkja á grundvelli aldurs þeirra, samkvæmt nánari fyrirmælum laga þessara. ... Friðlýsing fornleifa, húsa og mannvirkja getur falið í sér kvöð sem þinglýst er á fasteign og hefur þann tilgang að tryggja sem best varðveislu menningarminja.

Friðlýsing er síðan nánar útfærð í 18. gr. laganna en samkvæmt þeim skal Minjastofnun Íslands hafa samráð við skipulagsyfirlönd þess landsvæðis sem menningarminjar tilheyra þegar fjallað er um friðlýsingu þeirra.

Friðlýsa má fornleifar, skip og báta, svo og hús og mannvirki eða hluta þeirra, sem hafa menningarsögulegt, vísindalegt eða listrænt gildi. Friðlýsing getur náð til nánasta umhverfis hins friðlýsta minjastaðar, húss eða mannvirkis. Friðlýsa má samfelld svæði þar sem fleiri en einn minjastaður teljast hafa sérstakt menningarsögulegt gildi. Einnig má friðlýsa samstæður húsa sem hafa sama gildi og að framan greinir og gilda þá reglur friðlýsingar um hvert einstakt þeirra.

Samkvæmt lögum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 21. gr. laganna segir:

Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, kunnar sem ókunnar, samanber 24. grein:

Finnist fornminjar sem áður voru ókunnar, t.d. undir yfirborði jarðar, sjávar, vatns eða í jökli, skal skýra Minjastofnun Íslands frá fundinum svo fljótt sem unnt er. Sama skylda hvílir á landeiganda og ábúanda er þeir fá vitneskju um fundinn.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands. Fornminjar eru annars vegar forngripir og hins vegar fornleifar. Fornleifar eru skilgreindar svo samkvæmt 3. gr. laganna:

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,

b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,

c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,

⁴⁷ Lög um menningarminjar 2012 - nr. 80 - 29. júní. Tóku gildi 1. janúar 2013.

d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,

e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,

f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,

g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,

h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,

i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Eitt markmið með skráningu menningarminja; fornleifa, húsa og mannvirkja, er að koma í veg fyrir að þær verði fyrir raski eða skemmdum að nauðsynjalausu. Það er hagar þeirra sem stýra framkvæmdum að til sé yfirlit yfir menningarminjar á tilteknum svæðum og það fæst með skráningu minjanna.

Fornleifaskráning minnkar líkur á því að óvænt finnist fornleifar á svæðinu sem nauðsynlega verður að rannsaka. Björgunaruppgröftur sem unninn er vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum er ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar því hagsmuni framkvæmdaraðila og fræðigreinarinnar. Almenn er æskilegast að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum, því að þeir sem standa fyrir meiriháttar framkvæmdum bera kostnað af fornleifarannsóknum sem nauðsynlegar reynast þeirra vegna, samanber 28. grein:

Framkvæmdaraðili greiðir kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

3. Tilgangur og aðferðafræði við skráningu fornleifa, mannvirkja og yngri minja

Borgarsögusafn Reykjavíkur heldur skrár yfir menningarminjar í Reykjavík, fornleifaskrá og húsaskrá, sem eru rafrænar skrár. Fornleifaskrá Reykjavíkur var fyrst gefin út árið 1995 og þá voru um 200 minjastaðir skráðir. Stöðugt er unnið að endurskoðun hennar og nú (2021) eru um 3.800 minjastaðir skráðir.

Fornleifaskráning er fornleifarannsókn án jarðrasks sem felst í heimilda- og vettvangsskönnun á minjum á tilteknu svæði, lýsingu á staðháttum og ástandi og gerð minjanna, mati á aldri þeirra, hlutverki og tegund, ásamt varðveislumati. Fornleifaskráning aflar þannig aukinnar þekkingar á fornleifum og er í raun skilyrði þess að hægt sé að vinna markvisst að varðveislu fornleifa.

Allar fornleifar eru skráðar í *Sarp* – menningarsögulegan gagnagrunn. Minjar eru skráðar eftir jörðum og þeirri jarðaskiptingu fylgt sem tíðkaðist um 1835-1845. Hver minjastaður fær þrískipt númer: í fyrsta lagi landsnúmer sem fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands úthlutar, í öðru lagi jarðarnúmer fengið úr Jarðatali J. Johnsens frá 1847 og í þriðja lagi númer fornleifar, hlaupandi tölu innan jarðar. Hér eru einungis notaðar þær tvær síðastnefndu, dæmi: Gufunes 265-1.

Fornleifaskrá þessi er unnin eftir skráningarstöðlum Minjastofnunar Íslands í samræmi við ákvæði laga um menningarminjar nr. 80/2012 og reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda.⁴⁸ Minjastofnun úthlutar skráningaraðilum verkefnanúmeri og hefur þessi skráning hlotið númerið **2704**.

Við skráningu fornleifa og annarra menningarminja er byrjað á að fara yfir ritheimildir og fyrri rannsóknir sem varða svæðið ásamt því að rýnt er í kort og loftmyndir sem vísað er til eftir því sem við

⁴⁸ Minjastofnun Íslands: *Skráningarstaðlar fornleifa*, 2013. Lög um menningarminjar 80/2012. Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda, nr. 620/2019.

á. Þessi skráning byggir að hluta til á eldri sögulegum úttektum ásamt vettvangsrannsókn sem felst í því að gengið er um viðkomandi svæði og minjar leitaðar uppi. Þar sem minjar eru sjáanlegar er staðháttum lýst, minjar mældar upp og ljósmyndaðar. Ef minjar sjást ekki á yfirborði eru þær skráðar sem **heimild**, en á þeim stöðum eru líkur á því að minjar sé enn að finna í jörðu og geti komið í ljós við jarðrask. Í lokin er vísað í þær heimildir sem hafa gefið tilefni til skráningar fornleifa. Þá er reynt að áætla út frá staðsetningu hvaða hlutverk minjar hafa haft og lagt mat á ástand þeirra.

Við staðsetningu á minjum er gömlum kortum og loftmyndum varpað (þær strekktar) á hnitsettan grunn sem sóttur er í Landsupplýsingakerfi Reykjavíkurborgar (LUKR) og þar eru minjarnar hnitsettar í kerfinu ISN 93 sem punktar. Ef minjarnar eru sýnilegar á yfirborði eru þær mældar inn á vettvangi.⁴⁹

Minjarnar eru flokkaðar eftir aldri sem er áætlaður út frá útliti og upplýsingum um sögu byggðar. Elstu minjarnar eru fornleifar 100 ára eða eldri í *rauðum flokki* og eru þær friðaðar og hafa 15 m friðhelgað svæði, þeim má enginn breyta, hylja eða raska. Yngri minjar eru merktar með gulum og grænum lit. Í *gulum flokki* eru minjar sem teljast ekki til friðaðra fornleifa en verða friðaðar fornleifar á næstu árum. Í *grænum flokki* eru yngri minjar frá því eftir 1930. Herminjar eru flokkaðar sérstaklega og merktar *bláum lit*. Þær eru frá árunum 1940-45 en sérstaklega er nú gætt að þeim minjum þar sem þær fara að verða fágætar á Reykjavíkursvæðinu.

Tafla 1. Aldursflokkun minja.

Flokkur	Tegundir minja	Litur flokks
1	Fornleifar, minjar 100 ára og eldri	● Rauður
2	Minjar frá 1922-1930	● Gulur
3	Minjar frá 1931 og yngri	● Grænn
4	Herminjar frá 1940 og yngri	● Blár

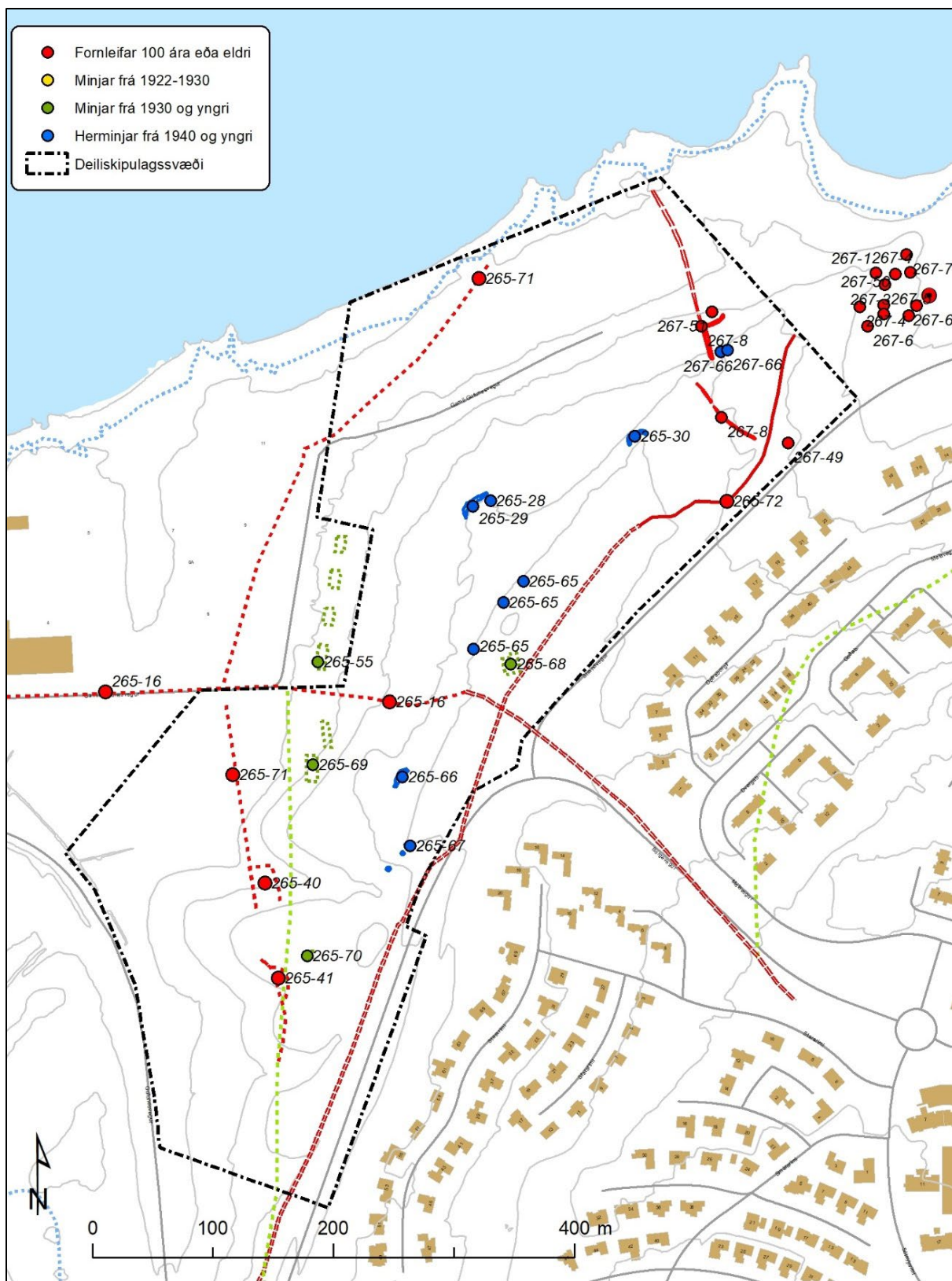
Vettvangsrannsókn fór fram 24. og 28. júní 2021 og minjar voru mældar upp með landmælingatæki, Trimble TDC150, kort og teikningar voru unnin á grunna Landsupplýsingakerfis Reykjavíkurborgar (LUKR) í tölvuforritinu ArcMap.

4. Fornleifaskrá og varðveislumat fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar

Hér fer á eftir skráning fornleifa, mannvirkja og yngri minja á deiliskipulagssvæðinu „Gufunes – samgöngutengingar“, sjá afmörkun á mynd 1. Minjar eru skráðar undir jarðirnar Gufunes og Eiði. Fornleifaskráningin byggir að hluta til á eldri skráningum:

- Guðmundur Ólafsson og fl.: Þjóðminjasafn Íslands fornleifaskráning 1985, óbirt.
- Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur*. Skýrsla nr. 46. Árbæjarsafn. Reykjavík, 1995.
- Heimildaskráning í samvinnu við Þjóðminjasafn Íslands. Birna Gunnarsdóttir og Gunnar Bollason, skráð í Menningarsögulegan gagnagrunn Sarp, 1999-2000.
- Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning jarðarinnar Gufunes og hjáleigu hennar Knútskots*. Skýrsla nr. 115. Minjasafn Reykjavíkur. Reykjavík, 2004.
- Anna Lísu Guðmundsdóttir. *Mat á umhverfisáhrifum Sundabrautar 2. áfanga. Fornleifar á framkvæmdarsvæðinu*. (2008). Skýrsla nr. 139. Minjasafn Reykjavíkur. Reykjavík, 2008.
- Anna Lísu Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags 1. áfanga við Gufunes*. Skýrsla nr. 188. Borgarsögusafn Reykjavíkur. Reykjavík, 2018.

⁴⁹ Vefur: Borgarvefsjain. Vefslóð: <http://borgarvefsja.is>.

Mynd 12. Fornleifar, mannvirki og yngri minjar á deiliskipulagssvæðinu Gufunes – samgöngutengingar.⁵⁰

⁵⁰ Grunnur úr Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Sjá Borgarvefsjá: <http://borgarvefsja.reykjavik.is/>

Gufunes 265-16 Gamli Gufunesvegurinn

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-16	Gamli Gufunes-vegur	Vegur, tröð	Vegur	1900-	363344	408573	443	3,5	Sæmilegt	Að hluta

Staðhættir: Gamli Gufunesvegurinn lá í austur frá bæjarstæði Gufuness og upp á Gufunesmela, bæjartröðin sjálf er horfin vegna framkvæmda og bygginga en vegurinn er enn á sama stað. Hann liggur frá skrifstofubyggingu gömlu Áburðarverksmiðjunnar, sem nú telst Gufunesvegur 17, í austur að brekkurótum að afleggjara sem lá að starfsmannabústöðum verksmiðjunnar (265-55) Þaðan liggur óbreyttur malarvegur áfram austur og upp brekkuna að nýlegum áningar- og útsýnisstað við Strandveg. Vegurinn var í notkun þar til um 1950 þegar Áburðarverksmiðjan var reist á tünnum Gufuness. Vegurinn er teiknaður á herforingjaráðskort frá 1909⁵¹ sem gata eða slóði frá Gufunes-bænum norðan við Keldnaholt að Mosfellssveitarvegi (263-45), sjá mynd 4. Hluti af veginum, um 370 m, er teiknaður á túnakort Gufuness frá 1916, sjá mynd 5.⁵²

Lýsing: Vegurinn er malbikaður þaðan sem áður var aðalinngangur Áburðarverksmiðjunnar til austurs að brekkurótum, þar sem starfsmannahúsin stóðu. Þaðan liggur hann austur og upp brekkuna sem óbreyttur malarvegur, um 3 m á breidd, með upphlöðnum köntum og grjótpúkki.

Mynd 13. Gamli Gufunesvegurinn (265-16), horft til vesturs niður brekkuna frá Gufunesmelum að húsum Áburðarverksmiðjunnar. Vegurinn er óbreyttur malarvegur í brekkunni en malbikaður frá afleggjaranum að starfsmannahúsunum (265-55).

⁵¹ Landmælingar Íslands: Herforingjaráðskort. Reykjavík 27 N.A. Generalstabens topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909.

⁵² Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort, Gufunes 1916.

Gufunes 265-28 Byssustæði

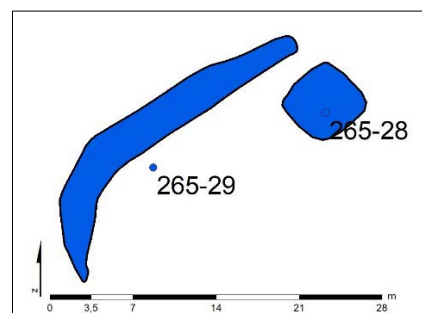
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-28		Byssustæði	Niðurgröftur	1940	363663	408732	5,6	5,6	Gott	Nei

Staðhættir: Á Gufunesmelum, neðan og norðvestan við lágan grjóthól á malarhjalla sem liggur norðan frá Klapparnefi til suðvesturs með Strandveginum, 150 m austan við Gufunesveg 11 og 214 m vestur af Strandvegi, eru ummerki frá tímum hersetunnar: skotgröf (265-29) og byssustæði (265-28). Byssustæðið er norðaustan við grjóthólinn ofan við skotgröfina (265-29) sem liggur í sveig neðan við grjóthólinn með uppmökkuðum grjótgarði fyrir framan. Áður voru þessi mannviki talin stekkur og rúst.⁵³

Lýsing: Byssustæðið er lítillaga niðurgrafinn, sléttur flötur með lágum köntum í kring.

Mynd 14. Byssustæði (265-28) og skotgröf (265-29) við lágan grjóthól á malarhjalla á Gufunesmelum.

Mynd 15. Byssustæði (265-28) og skotgröf (265-29), teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 16. Byssustæði (265-28), horft til vesturs.

⁵³ Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1995, bls.164.

Gufunes 265-29 Skotgröf

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-29		Skotgröf	Grjótgarður	1940	363649	408727	30	3	Gott	Nei

Staðhættir: Á Gufunesmelum, neðan og norðvestan við lágan grjóthól á malarhjalla sem liggur frá Klapparnefi til suðvesturs með Strandveginum, 150 m austan við Gufunesveg 11 og 214 m vestur af Strandvegi, eru ummerki frá tímum hersetunnar: skotgröf (265-29) og byssustæði (265-28). Skotgröfin liggur í sveig fyrir neðan grjóthólinn en byssustæðið er norðan við hann. Áður voru þessi mannviki talin stekkur og rúst.⁵⁴

Lýsing: Skotgröfin liggur í sveig neðan við grjóthólinn, Skotgröfin er grafin inn í brekkuna en uppmokaður grjótgarður liggur í sveig fyrir framan hana, 30x4 m, sjá teikningu og ljósmynd við skráningu (265-28).

Mynd 17. Skotgröf (265-29) norðvestan undir lágum grjóthól á malarhjalla, horft til norðausturs.

⁵⁴ Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1995, bls.164.

Gufunes 265-30 Skotgröf

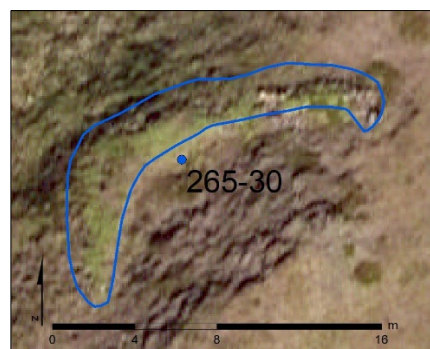
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-30		Skotgröf	Herminjar	1940	363783	408785	23	3,3	Gott	Nei

Staðhættir: Á Gufunesmelum, við lágan grjóthól norðan við eitt af listaverkunum í Hallsteinsgarði, í brekkubrún um 100 m frá Strandvegi og norðvestur frá Dofraborgum 17-19. Áður var þetta mannviki talin stekkur.⁵⁵

Lýsing: Skotgröfin er grafin inn í brekkuna en uppmokaður grjótgarður liggur í sveig fyrir framan hana. Uppgröfturinn er um 22 m á lengd, 1-1,5 m breidd og 0,5 m hæð. Svæðið er vel gróið.

Mynd 18. Skotgröf (265-30), horft til norðausturs.

Mynd 19. Skotgröf (265-30) á nýlegri loftmynd, teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 20. Skotgröf (265-30) norðvestan undir lágum grjóthól á malarhjalla, horft til suðvesturs.

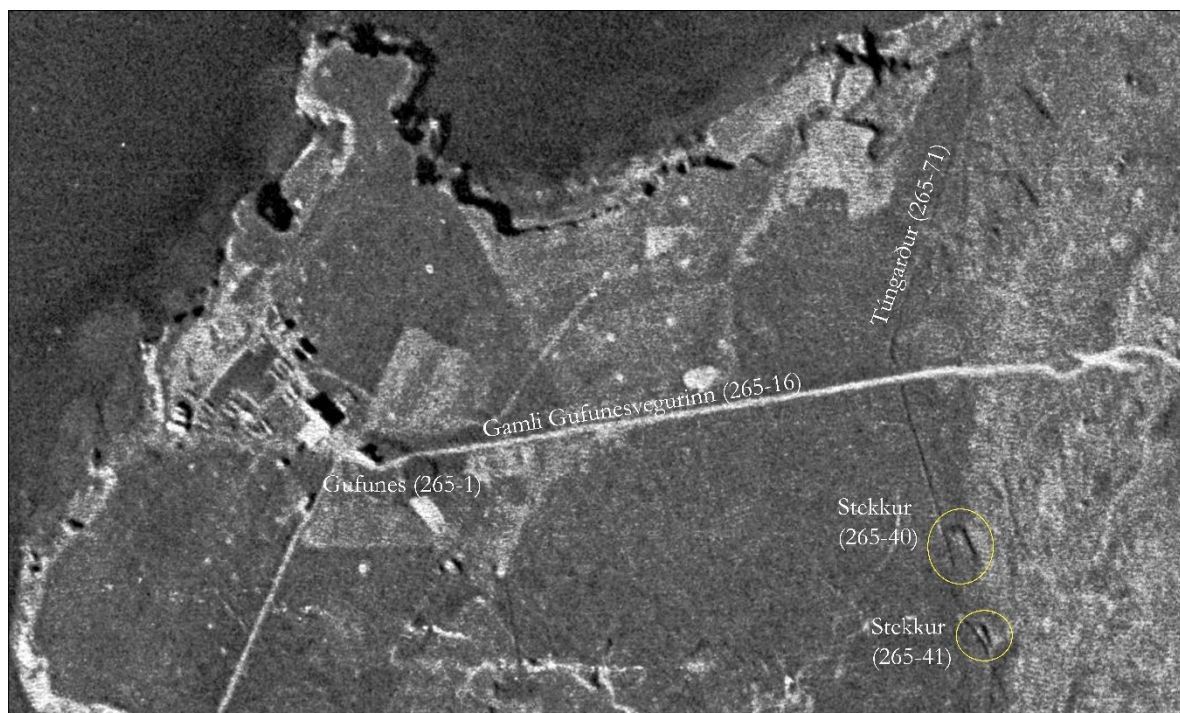
⁵⁵ Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1995, bls.164.

Gufunes 265-40 Stekkur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-65		Stekkur	Heimild	1900	363476	408414	40	20	Ómetið	Horfið

Staðhættir: Á AMS loftmynd frá árinu 1946⁵⁶ má greina hleðslur á tveimur stöðum austan við túngarð (265-71) Gufunes þar sem nú er uppfylling milli Gufunesveggar og Strandveggar. Túngarðurinn lá með brekkurótum undir Gufunesmelum norðan frá Eiðsvík við Bása til suðurs að Knútskoti. Mannvikið gætu hafa verið stekkir eða réttir.

Lýsing: Horfinn. Austan við túngarðinn var stekkur eða rétt, stærð 40x20 m, op var í suður, horfið.

Mynd 21. Gufunes árið 1946, austarlega á myndinni (t.h.) sést túngarður (265-71) sem liggur með brekkurótum og tveir stekkir (265-40 og 41) austan við hann.⁵⁷

Gufunes 265-41 Stekkur

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-41		Stekkur	Heimild	1900	363487	408335	25	9	Ómetið	Já

Staðhættir: Á AMS loftmynd frá árinu 1946⁵⁸ má greina hleðslur á tveimur stöðum austan við túngarð (265-71) Gufunes, þar sem nú er uppfylling milli Gufunesveggar og Strandveggar. Túngarðurinn lá með brekkurótum undir Gufunesmelum norðan frá Eiðsvík við Bása til suðurs. Hleðslurnar gætu hafa verið stekkir eða réttir. Stekkur (265-41) er um 30 m fyrir sunnan stekk (265-40) undir hlíðinni, austan og sunnan við túnin.

Lýsing: Horfinn. Stekkurinn hefur verið hlaðinn upp að túngarði (265-71) sem myndar vesturhlið hans, sjá mynd við skráningu (265-40).

⁵⁶ Landmælingar Íslands: Loftljósmynd AMS100721010, 1946 08 30.

⁵⁷ Landmælingar Íslands: Loftljósmynd AMS100721010, 1946 08 30.

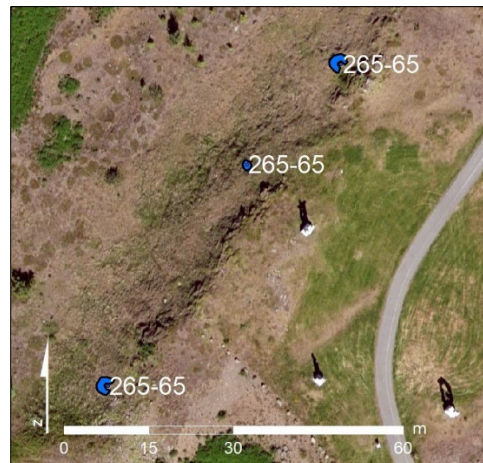
⁵⁸ Landmælingar Íslands: Loftljósmynd AMS100721010, 1946 08 30.

Gufunes 265-65 Skotgrafir

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-65		Skotgrafir	Niður- gröftur	1940	363690	408665	3	3	Gott	Nei

Mynd 22. Fremst er ein af þremur litlum hringlaga skotgröfum (265-65), sú í miðjunni, sem eru vestan undir malarhjalla. Sú nyrsta er undir lágum grjóthól sem sést fjær.

Mynd 23. Þrjár skotgrafir (265-65), teiknaðar eftir uppmælingu.

Staðhættir: Þrjár skotgrafir, allar skráðar undir sama númer, eru neðan undir malarhjalla sem liggur frá Klapparnefi við Eiðsvík til suðvesturs með Strandveginum, um 125 m ofan og austan við Gufunesveg 4 þar sem áður voru starfsmannahús (265-55) Áburðarverksmiðjunnar. Þær eru hluti af ummerkjum eftir hersetuna sem finna má víða á Gufunesmelum, skotgröfum og byssustæðum.

Lýsing: Skotgrafirnar eru grasigrónar, niðurgrafnar 20-30 cm, með uppmokstri í kring, vel greinilegar þegar að þeim er komið. Nyrsta skotgröfin er undir grjóthól á malarhjallanum, um 3 m í þvermál. Sú sem er í miðjunni er 22 m suðvestur af henni, um 1,7 m í þvermál og sú syðsta er 44 m suðvestur af henni undir grjótskriðu, um 3 m í þvermál.

Mynd 24. Nyrsta skotgröfin af þremur (265-65) undir grjóthól á malarhjalla ofan við Gufunesveg.

Mynd 25. Syðsta skotgröfin af þremur (265-65) undir malarhjalla ofan við Gufunesveg.

Gufunes 265-66 Skotgröf

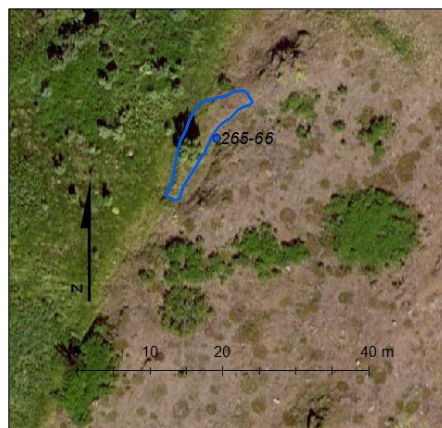
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-66		Skotgröf	Garðlag	1940	363590	408502	19	4	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Sunnarlega á Gufunesmelum, um 90 m vestan við gatnamót Strandvegar og Borgarvegar, er skotgröf, ummerki frá tímum setuliðsins.

Lýsing: Skotgröfin er ílöng og liggur í sveig neðan og vestan við grjóthól, uppmokaður jarðvegur myndar garðlag, 19x4 m, gróð grasi og lyngi.

Mynd 26. Skotgröf (265-66), horft til norðurs niður á skotgröfina.

Mynd 27. Skotgröf (265-66), garðlag teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 28. Skotgröf (265-40) liggur meðfram grjóthól, horft til suðvesturs.

Gufunes 265-67 Byssustæði og tvær skotgrafir

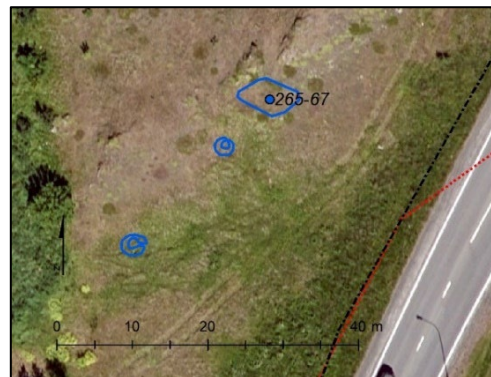
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-67		Byssustæði, skotgrafir	Niður- gröftur	1940	363596	408445			Gott	Nei

Staðhættir: Á Gufunesmelum, um 25 m vestan við Strandveginn og 90 m vestur af Stararima 16-20 er byssustæði og tvær litlar skotgrafir, ummerki frá tímum setuliðsins. Byssustæðið er suðvestan undir grjóthólnum, 5m suðvestur frá byssustæðinu er lítil skotgröf og önnur er 15m suðurvestur af henni.

Lýsing: Byssustæðið er lítillega niðurgrafið sléttað svæði, 6x4m, með aðeins hærri köntum, mosa- og grasivaxið. Skotgrafirnar eru hringlaga, niðurgrafnar og mokað upp í kring, um 2 m í þvermál, grasivaxnar.

Mynd 29. Byssustæðið er efst við grjóthólinn og skotgrafirnar neðan og suðvestan við (265-67), horft til norðnorðausturs.

Mynd 30. Byssustæði (265-67) og tvær skotgrafir, teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 31. Byssustæði við grjóthól og tvær litlar skotgrafir (265-67) í brekkunni fyrir neðan, horft til norðvesturs.

Gufunes 265-68 Vatnsgeymir

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-68		Vatnsgeymir	Heimild	1952-2009	363680	408596	16	12	Ómetið	Já

Staðhættir: Steyptur vatnsgeymir var á Gufunesmelum þar sem nú er suðvesturendi Hallsteinsgarðs, norðan við þar sem nú er vatnshani við útsýnis- og áningarstað. Vatn fyrir Áburðarverksmiðjuna var geymt í þessum steypa geymi, en vatnið kom úr Úlfarsá. Þegar verksmiðjan hætti að nota þennan geymi, voru gerðar dyr á hann og hann notaður til bílaviðgerða, var rifinn um 2009. Pípa sem lá frá honum til vesturs er ennþá í brekkunni niður af. Sjá má geyminn á mynd við skráningu (265-69).

Lýsing: Horfinn. Geymirinn var steypur, um 16x12 m að flatarmáli og um 3 m á hæð.

Mynd 32. Pípa sem lá frá vatnsgeyminum (265-68) á Gufunesmelum í brekkunni fyrir neðan, horft til vesturs.

Gufunes 265-69 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-69		Útihús	Heimild	1975	363516	408512	21	9	Ómetið	Já

Staðhættir: Sunnan við gamla Gufunesveginn og starfsmannahúsin voru tvö bárujárnsklædd útihús.

Lýsing: Horfin.

Mynd 33. Horft í austur að fjórum starfsmannahúsum sem stóðu við Gufunesveg og sunnan við þau eru tvö útihús (265-69). Uppi á melnum er vatnsgeymir (265-68) sem var notaður fyrir verksmiðjuna og pípa frá honum.⁵⁹

Gufunes 265-70 Útihús

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-70		Útihús	Heimild	1970	363511	408354	7	6	Ómetið	Já

Staðhættir: Útihús sem sést á loftljósmynd frá 1975.⁶⁰

Lýsing: Horfið.

Gufunes 265-71 Túngarður

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-71		Túngarður	Heimild	1850	363449	408505	720	1	Ómetið	Já

Staðhættir: Eystri túngarður Gufuness lá frá Eiðsvík við Bása til suðurs með brekkurótum við Gufunesmela að Knútskoti. Austan við túngarðinn voru tveir stekkir (265-40 og 265-41). Sjá kort af Gufunesi frá 1922 á mynd 7 og mynd 21 við stekk (265-40).

Lýsing: Horfinn. Mæld lengd á túngarði á loftmynd er um 720 m.

⁵⁹ Ljósmyndasafn Reykjavíkur: 365 ÁBU 005 002 2-4 Gunnar V. Andrésson, hluti úr stærri mynd sem tekin var í júlí 1981.

⁶⁰ LUKR: Loftljósmynd frá árinu 1975.

Gufunes 265-72 Gata

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-72		Gata	Gata	1800-	363859	408731			Sæmilegt	Að hluta

Staðhættir: Gata lá á milli Knútskots og Eiðis. Leiðin er merkt inn á Herforingjaráðskort frá árinu 1909.⁶¹ sjá mynd 4. Gatan lá þar sem nú er Strandvegur norður að gatnamótum við Borgarveg en þar sveigði hún upp á Gufunesmela og lá eftir þeim langleiðina að bæjarstæði Eiðis og endaði 50 m vestan og ofan við bæinn. Hluti af götunni er sýnilegur norðarlega á Gufunesmelum og var í notkun fram eftir 20. öldinni.

Lýsing: Gatan er horfin við Knútskot vegna framkvæmda, en er greinileg norðar á Gufunesmelum sem malarslóði austan við Hallsteinsgarð að tóftum útihúss (267-49) og grasigróinn slóði þaðan og norðan við gangstíg þar sem hann endar 50 m ofan og vestan við Eiði.

Mynd 34. Gata (265-72) sem lá að Eiði, malarslóði austan við Hallsteinsgarð, horft til norðausturs.

Mynd 35. Gata (265-72) að Eiði, malarslóði austan við Hallsteinsgarð en síðan grasi gróinn slóði við gangstíg og þangað sem gatan endar, fyrir ofan bæjarstæði Eiðis sem ber við Eiðsvík fyrir miðri mynd.

⁶¹ Landmælingar Íslands: Herforingjaráðskort. Reykjavík 27 N.A. Generalstabens topografiske Afdeling. Kaupmannahöfn 1909.

Eiði 267-8 Túngarður, landamerki

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
267-8		Túngarður, landamerki	Túngarður	1850	363855	408801	130	2,5	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Um 150 m vestan við bæjarstæði Eiðis eru garðlög, túngarður bæjarins og landamerkjagarður á milli jarðanna Gufuness og Eiðis. Þessi garður kemur ekki fram á túnakorti Eiðis frá 1916 og er því líklega eldri.

Lýsing: Syðsti hluti garðsins liggur á Gufunesmelum þvert yfir Hallsteinsgarð frá gamla veginum (265-72) að Eiði til norðvesturs um 65 m að litlu hamrabelti (grjóthól) á brekkubrún. Garðlagið er jarðlægt og rofið á einum stað með malbikuðum göngustíg og við hann er nýleg merking um landamerki jarðanna Eiðis og Gufuness. Um 25 m austur, neðan við hamrabeltið, heldur garðurinn svo áfram til norðurs 30 m niður brekkuna, þar sem hann endar í grjóthrúgu ofan við götuslóða (gamlan línuveg). Garðurinn er þar um 2,5 m á breidd og mest 70 cm á hæð, grasigróinn. Frá grjóthrúgunni liggur síðan yngra garðlag um 16 m til norðausturs (1960). Túngarðurinn náði áður til sjávar og er greinilegur á loftmyndum allt fram á níunda áratuginn.

Mynd 36. Túngarður (267-8), garðlag á Gufunesmelum vestan við bæjarstæði Eiðis, horft til suðausturs að Dofra- og Tröllaborgum.

Mynd 37. Túngarður (267-8) Eiðis í brekku neðan og norðan við Gufunesmela. Hann endar í grjóthrúgu en frá henni liggur yngri garður til norðausturs.

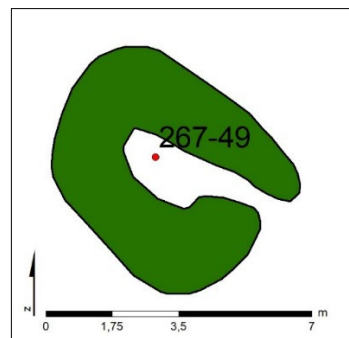
Mynd 38. Túngarður (267-8) vestan við bæjarstæði Eiðis í brekku neðan og norðan við Gufunesmela. Hann endar í grjóthrúgu við gamlan línuveg, en frá henni liggur yngri garður til norðausturs (>1960) og rúst (267-51).

Eiði 267- 49 Tóft við Strandveg

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
267-49		Útihús	Tóft	1900	363911	408778	6,3	5	Sæmilegt	Nei

Staðhættir: Tóft er um 15 m austan við heimtröðina (265-72) að Eiði og um 10 m norður af Strandvegi á mótis við Tröllaborgir 18. Tóftin er suðaustan við lágan grjóthól. Fyrir neðan hana, norðaustanmegin, er rústalegt svæði en ekki greinilegar útlínur.

Lýsing: Tóftin er 6x5 m að stærð og snúa dyr í suðaustur. Veggir eru 1,8-2,0 að breidd og um 0,2-0,4 m að hæð. Rústinni hallar til suðausturs, hún er grasivaxin úr torfi og grjóti.

Mynd 40. Tóft (267-49), teiknað eftir uppmælingu.

Mynd 39. Tóft (267-49) við Strandveg, horft til austurs.

Mynd 41. Tóft (267-49) 10 m norðan við Strandveg, horft til suðausturs að Tröllaborgum 18.

Eiði 267-51 Tóft og gerði

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
267-51		Tóft	Heimild	1900	363847	408889	5	3	Slæmt	Nei

Staðhættir: Í Fornleifaskrá Reykjavíkur frá árinu 1995⁶² kemur fram að á staðnum sé rúst „Um 140 m vestur af bæjarhól Eiðis. Rústin er 5x3 m og snýr austur - vestur. Veggir úr torfi og grjóti, um 1,0 m breiðir og 0,1 - 0,2 m háir. Rústin er illgreinanleg.“ Á sama númer er skráður garður „...63 m. L. úr grjóti og (torfi), 1,3 - 1,6 m. Br. og 0,3 - 0,4 m. H. Við N - enda garðsins, 10 m. frá enda, eru dyr eða op, 2 m. Br. 22 m. SV af S - horninu er framhald á garðinum og er hann þar 60 m. L (SSA - NNV), úr grjóti, 1,5 - 1,8 m. Br.“ Garðurinn liggur í boga, þessi garður er skráður með túngarði á númer (267-8), líklega seinni tíma upprót?

Lýsing: Nú, árið 2021, er rústin ekki greinanleg á þýfðu svæði, en garðurinn er sýnilegur.

Eiði 267-66 Tvær skotgrafir

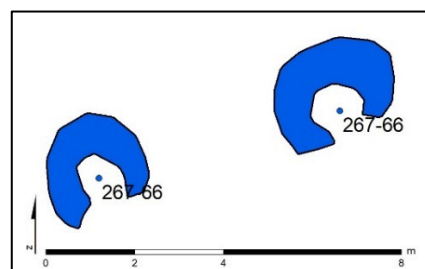
Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
267-66		Skotgröf	Niðurgröftur	1940	363854 363860	408855 408857	2	2	Gott	Nei

Staðhættir: Tvær litlar skotgrafir eru neðan undir grjóthól á malarhjalla sem liggur frá Klapparnefi við Eiðsvík til suðvesturs. Þær eru hluti af ummerkjum eftir hersetuna sem finna má á nokkrum stöðum á Gufunesmelum; skotgrafir og byssustæði. Um 110 m norðvestur af Strandvegi, um 130 m vestur af bæjarstæði Eiðis (267-1) og 6 m austur af garðlagi (267-8).

Lýsing: Skotgrafirnar eru grasigrónar, niðurgrafnar um 0,4 m og mokað upp í hliðarnar.

Mynd 42. Tvær litlar hringlaga skotgrafir (267-66) undir grjóthól á malarhjalla og 6 m austan við þær er túngarður (267-8), horft til vesturs.

Mynd 43. Tvær hringlaga skotgrafir (267-66), teiknað eftir uppmælingu.

⁶² Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur* 1995.

4.2 Varðveislumat fyrir fornleifar, mannvirki og yngri minjar

Á skráningarsvæðinu sem hér er til umfjöllunar eru skráðar 18 fornleifar og yngri minjar undir jarðimnar Gufunes og Eiði. Nyrst á svæðinu var athafnasvæði með landfyllingum. Eftir svæðinu liggur malarhjalli norðaustan frá *Klapparnefi* við *Eiðsgranda* í suðvestur, þar eru nokkrir klettaásar og *Gufunesmelar*. Nyrst á malarhjallanum er bærstæði Eiðis en syðsti hluti þess er innan úttektarsvæðisins. Þar er að finna minjar frá gamla bændasamfélaginu. Sunnar er Hallsteinsgarður, með 16 höggmyndum úr áli sem Hallsteinn Sigurðsson kom fyrir í landi Gufunes á árunum 1989 til 2012. Á hernámsárunum kom herinn sér fyrir á svæðinu og þar er að finna byssustæði og skotgrafir. Gamli Gufunesvegurinn liggur þvert yfir mitt svæðið. Syðst á svæðinu eru miklar sorpfyllingar, en þar lá áður eystri túngarður Gufunes auk tveggja stekkja.

Tafla 2 Aldursflokkun og fjöldi skráðra minja á skráningarsvæðinu.

Flokkur	Tegund minja	Litur flokks	Skráðar minjar
1	Fornleifar 100 ára og eldri	● Rauður	8
2	Minjar frá 1921-1930	● Gulur	0
3	Minjar frá 1930 og yngri	● Grænn	3
4	Herminjar frá 1940 og yngri	● Blár	7
		Samtals	18

Þó svo að fornleifaskráning hafi farið fram er það engin trygging fyrir því að ekki séu áður óþekktar fornleifar á skráningarsvæðinu. Leita þarf til Minjastofnunar Íslands ef raska þarf fornleifum.

Fornleifar á skráningarsvæðinu

Friðaðar fornleifar 100 ára og eldri eru átta talsins og af þeim er enn sjáanlegur Gamli Gufunesvegurinn (265-16). Norðar eru svo túngarður (267-8), rúst (267-49) og vegur (265-72), sem eru hluti af bærstæði Eiðis, sem er eitt af fáum bærstæðum í Reykjavík sem ekki er búið að eyðileggja með framkvæmdum. *Allar þessar minjar eru friðaðar.*

Yngri minjar á skráningarsvæðinu

Þrjár yngri minjar eru í grænum flokki, allar skráðar eftir heimildum og nú horfnar. Helst er að nefna gamla vatnstankinn (265-68) sem tilheyrði Áburðarverksmiðjunni, þar sem nú er áningar- og útsýnisstaður.

Herminjar á skráningarsvæðinu

Á tímum hersetunnar stóð herskálhverfið „Gufunes“ norðaustan við gamla bærstæðið þar sem nú er malbikað plan sem var iðnaðar- og athafnalóð Áburðarverksmiðjunnar. Þar hafðist við undirfylki fótgönguliðs.⁶³ Á skráningarsvæðinu finnast nokkur ummerki um veru setuliðsins, bæði byssustæði og upphlaðnir veggir við skotgrafir, en á hjöllumum var gott útsýni til vesturs og norðurs og því tilvalinn staður til að fylgjast með skipaferðum á ófriðartíma. Herminjar teljast ekki til aldursfriðaðra minja en eru engu að síður mikilvægur hluti af menningarsögu Íslendinga.

⁶³ Þór Whithead: *Ísland í hers höndum*, bls. 124-125.

Menningarmerkingar, tillögur

Á svæðinu eru tveir staðir sem eru tilvaldir fyrir menningarmerkingar, þar sem hægt er að rekja þróunarsögu svæðisins:

- Á áningarstað við Strandveg þar sem nú þegar eru komnar menningarmerkingar þar sem rakin er saga Gufuness.
- Suðvestan við bæjarstæði Eiðis mætti setja upp nýjan áningarstað með menningarmerkingum þar sem sögð er saga Eiðis.

6. Heimildaskrá

Óprentaðar / Óútgefnar heimildir

Borgarsögusafn Reykjavíkur:

Deild minjavörslu og rannsókna (Árbæjarsafni).

Gagnasafn um fornleifar í Reykjavík:

Fornleifaskrá Reykjavíkur. Rafræn skrá.

Kortasafn.

Kort úr safneign.

Rafræn gögn:

Ljósmyndir teknar við vettvangskonun.

Ljósmyndasafn Reykjavíkur:

Ljósmyndir úr safneign.

Landmælingar Íslands:

Korta og loftljósmyndasafn.

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum: Örnefnasafn Árnastofnunar: <https://sarpur.is/>

Örnefnalýsingar:

Örnefnalýsing Gufuness (nr. 181184-3).

Þjóðminjasafn Íslands:

Jón Magnússon Stardal. Færsla á gamla kirkjugarðinum í Gufunesi 1968. Skýrsla.

Um Kirkjugarðinn í Gufunesi 15. september 1978 HF/ke Áburðarverksmiðja ríkisins.

Þjóðskjalasafn Íslands:

Túnakort: Gufunes 1916. Vigfús Guðmundsson, Keldum, teiknaði.

Túnakort. Eiði 1916. Vigfús Guðmundsson, Keldum, teiknaði.

Prentaðar / Útgefnar heimildir

Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning jarðarinnar Gufuness og hjáleigu hennar Knútskots.*

Árbæjarsafn skýrsla nr. 115. Reykjavík 2004.

Anna Lísu Guðmundsdóttir: *Mat á umhverfisáhrifum Sundabrautar 2. áfanga. Fornleifar á framkvæmdarsvæðinu.* Minjasafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 139. Reykjavík 2008.

Anna Lísu Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags 1. áfanga við Gufunes.* Borgarsögusafn Reykjavíkur, skýrsla nr. 188. Reykjavík 2018.

Atli Magnússon: *Þorgeir í Gufunesi.* Reykjavík, 1989.

Bjarni F. Einarsson: *Fornleifaskrá Reykjavíkur.* Árbæjarsafn, skýrsla 46. Reykjavík 1995.

Einar S. Arnalds. *Reykjavík. Sögustaður við Sund.* 4. bindi (Lykilbók). Reykjavík 1989.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 3. bindi. Gullbringu- og Kjósarsýsla. Hið íslenska fræðafjelag í Kaupmannahöfn. Kaupmannahöfn 1923-1924.

Jarðatal á Íslandi með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágrípi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu. Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn, 1847.

Jakob Benediktsson: Íslendingabók og Landnámabók. *Íslensk fornrit* I. bindi. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1968.

Biskupasögur, I. bindi. Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmenntafélag, 1858.

Landnám Ingólfs. Safn til sögu þess. II. bindi. Ýmsar ritgerðir (bls. 1-20). Reykjavík: Félagið Ingólfur gaf út, 1936-1940.

Íslenskt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenska menn, I.–XV. bindi. Hið íslenska bókmenntafélag, Kaupmannahöfn og Reykjavík 1857–1950.

Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*. 1. bindi (A-G). Reykjavík 1986.

Páll Líndal: *Reykjavík. Sögustaður við Sund*. II. bindi. (H-P). Reykjavík 1987.

Sturlunga saga, I. bindi. Jón Jóhannesson, Magnús Finnbogason og Kristján Eldjárn sáu um útgáfuna. Reykjavík: Sturlunguútgáfan 1946.

Sveinn Níelsson: *Prestatal og prófesta á Íslandi*. 1. bindi. Björn Magnússon sá um útgáfuna og jók við. Hið íslenska bókmenntafélag. Kaupmannahöfn 1950.

Reglur um skráningu jarðfastra menningarminja vegna skipulags og framkvæmda, nr. 620/2019. Stjórnartíðindi. B-deild - Útgáfudagur: 1. júlí 2019.

Oddgeir Isaksen: *Skil á fornleifaskráningargögnum. Landupplýsingagögn: Punktaskrár, línu- og flákagögn*. Leiðbeiningar Minjastofnun Íslands. Reykjavík 2016.

Morgunblaðið, 3.10.2021.

Þór Whitehead: *Ísland í hers höndum*. Vaka-Helgafell. Reykjavík 2002

Rafrænar heimildir / Vefsíður / Gagnagrunnar

Landsupplýsingakerfi Reykjavíkur (LUKR). Vefslóð: <https://reykjavik.is/thjonusta/landupplysingar-lukr> Borgarvefsjá. Vefslóð: <https://borgarvefsja.reykjavik.is/borgarvefsja/>

Reykjavíkurborg, þjónusta, skipulag í kynningu: *Gufunes, samgöngutengingar*. Vefslóð: <https://reykjavik.is/skipulag-i-kynningu/gufunes-samgongutengingar-0>

Sarpur. Menningarsögulegt gagnasafn. Vefsíða <https://sarpur.is/>

Vefur Minjastofnunar Íslands: <https://www.minjastofnun.is/>

Skráningarstaðlar fornleifa. 2013.

Skil á fornleifaskráningargögnum, Landsupplýsingagögn: Punktaskrár, línu- og flákagögn.

Lög um menningarminjar 80/2012.

<https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>

Viðauki 1

Minjatafla fyrir deiliskipulagssvæðið

Gufunes 260 og Eyði

Safnnr.	Sérheiti	Hlutverk	Tegund	Aldur	Hnit X ISN93	Hnit Y ISN93	Lengd m	Breidd m	Ástand	Horfin
265-16	Gamli Gufunesvegur	Vegur, tröð	Vegur	● 1900	363344	408573	443	3,5	Sæmilegt	Að hluta
265-28		Byssustæði	Herminjar	● 1940	363663	408732	5,6	5,6	Gott	Nei
265-29		Skotgröf	Grjótgarður	● 1940	363649	408727	30	3	Gott	Nei
265-30		Skotgröf	Grjótgarður	● 1940	363783	408785	23	3,3	Gott	Nei
265-40		Stekkur	Heimild	● 1946	363476	408414	40	20	Ómetið	Já
265-41		Stekkur	Heimild	● 1946	363487	408335	25	9	Ómetið	Já
265-65		Skotgröf	Niðurgröftur	● 1940	363649	408608	3	3	Gott	Nei
265-66		Skotgröf	Niðurgröftur	● 1940	363590	408502	18	4	Gott	Nei
265-67		Byssustæði, skotgröf	Herminjar	● 1940	363596	408445			Gott	Nei
265-68		Vatnsgeymir	Heimild	● 1952-2009	363680	408596	16	12	Ómetið	Já
265-69		Útihús	Heimild	● 1975	363516	408512	21	9	Ómetið	Já
265-70		Útihús	Heimild	● 1970	363511	408354	7	6	Ómetið	Já
265-71		Túngarður	Heimild	● 1900	363449	408505	720	1	Ómetið	Já
265-72		Gata	Gata, heimild	● 1800	363859	408731			Gott	Að hluta
267-8	Eyði	Túngarður	Túngarður	● 1900	363855	408801	130	2,5	Sæmilegt	Nei
267-49		Útihús	Tóft	● 1900	363911	408778	6,3	5	Sæmilegt	Nei
267-51		Rúst	Tóft	● 1900	363847	408889	5	3	Slæmt	Nei
267-66		Skotgröf	Niðurgröftur	● 1940	363854	408855 -	2	2	Gott	Nei

Skýrslur Borgarsögusafns Reykjavíkur

- 190 Sólrún Inga Traustadóttir: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2017*. Rvk. 2018.
- 191 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning á efnisvinnslusvæði við Álfnesvík Þerneyjarsundi*. Rvk. 2018.
- 192 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna athafnasvæðis á Hólmsheiði*. Rvk. 2018.
- 193 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Köllunarklettur Þ47. Héðinsgata, Köllunarklettsvegur, Sundagarðar, Sæbraut*. Rvk. 2018.
- 194 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Stórahjúk Úlfarsfelli*. Rvk. 2018.
- 195 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á bæjarstæði Mógilsár*. Rvk. 2019.
- 196 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Dunhagi, Hjarðarhagi, Tómasarhagi. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 197 Sólrún Inga Traustadóttir o.fl.: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2018*. Rvk. 2019.
- 198 Anna Sofía Kristjánsdóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Sjómannaskólareitur. Nóatún, Háteigsvegur, Vatnholt, Skipholt. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 199 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á lóð fyrir innsiglingamerki á Gufuneshöfða*. Rvk. 2019.
- 200 Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Nauthólsvík og Nauthólsvíkurvegur. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2019.
- 201 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning á hluta jarðarinnar Jörfa á Kjalarnesi vegna deiliskipulags*. Rvk. 2019.
- 202 Sólrún Inga Traustadóttir, Almar Smári Óskarsson, Anna Soffía Ingólfsdóttir, Björn Ari Örvarsson, Ísak Freyr Valsson, Jóhanna Valgerður Guðmundsdóttir, Katrín Alda Ámundadóttir, Snædis Sunna Thorlacius: *Fornar rætur Árbæjar. Fornleifarannsókn. Framvinduskýrsla 2019*. Rvk. 2020.
- 203 Anna Lís Guðmundsdóttir, Alma Sigurðardóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ellidaárdalur. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2020.
- 204 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Nýi-Skerjafjörður. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 205 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Göngustígur í Öskjuhlíð. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.
- 206 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Skúlagata – Frakkastígur 1. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.
- 207 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna tvöföldunar Suðurlandsvegur frá Bæjarhálsi austur að Hólmsá. Fornleifaskrá*. Rvk. 2020.
- 208 Alma Sigurðardóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Veðurstofuhæð. Húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 209 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Veðurstofuhæð. Fornleifaskrá*. Rvk. 2022.
- 210 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Laugavegur sem göngugata 2. áfangi. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 211 Alma Sigurðardóttir og Drífa Kristín Þrastardóttir: *Ártúnshöfði. Svæði 1-4. Húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 212 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Ártúnshöfði. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 213 Sólrún Inga Traustadóttir, Ásta Rakel Viðarsdóttir, Þóra Kristín Briem, Jakob Kristján Þrastarson, Ögn Þórarinsdóttir: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2020*. Rvk. 2021.
- 214 Drífa Kristín Þrastardóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Holtsgata 10-12 og Brekkustígur 16. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2021.
- 215 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskrá. Vesturgata - Framkvæmdarsvæði frá Stýrimannastíg að Bræðraborgastíg og þaðan niður að Hlésgötu*. Rvk. 2021.
- 216 Drífa Kristín Þrastardóttir, Anna Lís Guðmundsdóttir, Margrét Björk Magnúsdóttir, María Gísladóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 6 – Breiðholt*. Rvk. 2021.
- 217 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Rauðhólar. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 218 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Sörlaskjól. Fornleifaskrá*. Rvk. 2021.
- 219 Sólrún Inga Traustadóttir, Albína Hulda Pálsdóttir, Brynja Árnadóttir, Gavin Lucas, Sigþór Bjarmi Geirsson, Torbjörn Brorsson: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2021*. Rvk. 2022.
- 220 Salvör Jónsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Stúdentagarðar við Eggertsgötu. Fornleifaskrá og húsakönnun*. Rvk. 2022.
- 221 Alma Sigurðardóttir: *KR-svæðið – Frostaskjól 2-6. Húsakönnun*. Rvk. 2022.
- 222 Salvör Jónsdóttir: *Keldur og Keldnaholt. Húsakönnun*. Rvk. 2022.
- 223 Anna Lís Guðmundsdóttir, Drífa Kristín Þrastardóttir, Guðlaug Erna Jónsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Byggðakönnun. Borgarhluti 3 – Hlíðar*. Rvk. 2023.
- 224 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskrá. Borgarhluti 3 – Hlíðar*. Rvk. 2023.
- 225 Sólrún Inga Traustadóttir, Daníel Freyr Ívarsson, Guðrún M. Eyfjörð Skarphéðinsdóttir, Ingvar Örn Magnússon, Jóhanna Teuffer, Margrét Rós Svansdóttir: *Fornar rætur Árbæjar – Fornleifarannsókn. Áfangaskýrsla 2022*. Rvk. 2023.
- 226 Guðlaug Erna Jónsdóttir og Salvör Jónsdóttir: *Bensínstöðvar á uppbyggjngarlóðum. Húsakönnun*. Rvk. 2023.
- 227 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Leirtjörn vestur. Fornleifaskrá*. Rvk. 2023.
- 228 Margrét Björk Magnúsdóttir og Anna Lís Guðmundsdóttir: *Fornleifaskráning fyrir skotsvæði á norðanverðu Álfnesi*. Rvk. 2023.
- 229 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Klöpp – Skúlagata. Fornleifaskrá*. Rvk. 2023.
- 230 Anna Lís Guðmundsdóttir og Margrét Björk Magnúsdóttir: *Fornleifaskráning vegna Borgalínu – Lotu 1. Ártúnshöfði – Fossvogur*. Rvk. 2023.
- 231 Anna Lís Guðmundsdóttir: *Þjóðarhöll. Fornleifaskrá*. Rvk. 2023.
- 232 Steinunn Guðmundsdóttir: *Laugardalur – Þjóðarhöll. Húsakönnun*. Rvk. 2024.